مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی
شماره ۱۲ اسفند ۱۳۹۰، صفحات ۷۲ -۵۳

بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با تأکید بر اثر حق‌ثبت اختراع

محمدحسن فطرس[۱]
معصومه امامی[۲]

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عامل مهمی در رشد و توسعه اقتصادی، رفع شکاف پس‌انداز –سرمایه‌گذاری، انتقال تکنولوژی، دانش فنی و شیوه‌های نوین مدیریتی محسوب می‌شود. این تحقیق به بررسی برخی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از جمله حمایت از حق ثبت اختراع طی دوره (۱۳۸٦ – ۱۳۵۷) در ایران می‌پردازد. حق‌ثبت اختراع امتیازی است که در دولت و یا مؤسسه خاص دریک کشور به مبتکران و مخترعان برای ایجاد ابداع نوینی که از لحاظ اقتصادی حائزاهمیت باشد، اهدا می‌کند. در این پژوهش تأثیر عواملی چون نیروی انسانی، منابع طبیعی، زیرساخت‌های اقتصادی، درجه بازبودن اقتصاد، نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی (اندازه دولت) با استفاده از روش خود توضیح‌برداری با وقفه‌های گسترده (ARDL) برسرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد بررسی قرارگرفته است که نتایج حاصل از آن نشان می‌دهد نیروی انسانی، منابع طبیعی، زیرساخت‌های اقتصادی، درجه بازبودن اقتصاد و حمایت از حق‌ثبت اختراع اثر مثبت و معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. اندازه دولت اثر منفی و معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. همچنین تصویب قانون جدیدحمایت و گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۱۳۸۱ تأثیری مثبت و معنادار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، حق ثبت اختراع، مالکیت فکری.

۱. مقدمه

انباشت سرمایه به عنوان یکی از پیش‌نیازهای اساسی فرایند رشد اقتصادی از منابع داخلی یا خارجی قابل‌تأمین است. منابع مالی خارجی به عنوان مکملی برای پس‌انداز داخلی علاوه بر پرکردن شکاف پس‌انداز –سرمایه‌گذاری راه‌حلی برای مقابله با شکاف منابع ارزی نیز می‌باشد. درکشورهای درحال توسعه منابع مالی خارجی شامل کمک‌های بلاعوض کشورهای توسعه‌یافته، جریان مالی ناشی از منابع متعدد نظیر

۱. دانشیار دانشگاه بوعلی سینا همدان. fotros@basu.ac.ir
۲. کارشناس‌ارشد اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

بانک‌جهانی، بانک‌های منطقه‌ای، سرمایه‌گذاری غیرمستقیم و مستقیم خارجی است. سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم خارجی بیشتر به‌وسیله بخش‌خصوصی و در قالب شرکت‌های چندملیتی صورت می‌گیرد و از آن به‌عنوان جریان خصوصی سرمایه یاد می‌شود.

فواید سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شامل جذب سرمایه، تکنولوژی، دانش روز، بالابردن توانایی مدیریت، افزایش اشتغال، بهبود تراز پرداخت‌ها و افزایش قدرت رقابت است. البته باید خاطر نشان کرد که ضعف مدیریت و سیاست‌های نادرست درزمینه جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند پیامدهای منفی از قبیل ایجاد ساختار بازار انحصاری در بلندمدت، انهدام صنایع با مقیاس تولید کوچک و نیز تشدید بیکاری را به همراه داشته باشد. با توجه به نقش مهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کشورها برای جذب این نوع سرمایه تلاش می‌کنند. درواقع، در بازار جهانی جذب این سرمایه‌ها بسیار رقابتی است. این رقابت به‌ویژه میان کشورهای درحال توسعه با توجه به لزوم دستیابی سریع به توسعه و کمبود منابع مالی بیشتر است. این کشورها درپی جذب انواع سرمایه هستند و به‌این منظور تمهیدات گوناگونی برای جذب این نوع سرمایه‌ها بکار می‌برند.

ایران نیز در دو قرن اخیر با کمبود سرمایه‌گذاری و تولید مواجه بوده است. بنابراین، دستیابی به نرخ رشداقتصادی قابل‌قبول همواره در صدر اهداف برنامه‌های توسعه کشور قرار داشته است. لازمه رشداقتصادی و تولید بیشتر، سرمایه‌گذاری افزون‌تر است. دراین پژوهش سعی شده است که برخی عوامل مؤثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از جمله نقش متغیرهایی همچون درجه بازبودن اقتصاد، سرمایه انسانی، زیرساخت‌های اقتصادی، منابع طبیعی در دسترس، نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی (اندازه دولت) و حق ثبت اختراع مورد بررسی قرار گیرد.

در ادامه و در بخش دوم این تحقیق به بیان چارچوب نظری تحقیق خواهیم پرداخت و پس از آن در بخش سوم خلاصه‌ای از مطالعات انجام شده دراین زمینه را مورد بررسی قرار می‌دهیم. در بخش چهارم به بیان روش‌شناسی تحقیق و معرفی متغیرهای موجود در مدل می‌پردازیم و پس از آن در بخش پنجم به معرفی الگو پرداخته می‌شود. در بخش ششم، برآورد مدل و نتایج حاصل از آن بیان می‌شود و در نهایت، بخش هفتم شامل نتیجه‌گیری و پیشنهادات سیاستی برگرفته از نتایج مطالعه خواهد بود.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

۲. مبانی نظری تحقیق

۲-۱. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)[1]

نظریه‌های اقتصاددانان در خصوص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و عوامل مؤثر بر آن دوگونه است. نخست، نظریه اقتصاد کلاسیک که سرمایه‌گذاری را یکی از عوامل رشد اقتصادی می‌داند، اما نظریه‌های جدید اقتصادی علاوه بر پذیرش نقش تاریخی سرمایه‌گذاری، دانش فنی و شیوه‌های جدید مدیریتی را نیز که بخشی از آن می‌تواند از مجرای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بدست آید در رشد اقتصادی مؤثر می‌دانند. برخی اقتصاددانان نیز سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به‌عنوان بخشی از تجارت بین‌الملل مورد بررسی قرارداده‌اند. در این رویکرد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تابع مقررات بین‌الملل است و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تابع موقعیت‌های مکانی است.

۲-۱-۱. عوامل مؤثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور میزبان اثرگذار هستند. امروزه کشورهای مختلف با ایجاد زیرساخت‌های لازم زمینه جذب و ورود سرمایه‌گذاران خارجی را فراهم می‌کنند، به‌طوری‌که از توجه خاص کشورهای توسعه یافته به بسترسازی‌های سیاسی و اقتصادی جریان FDI به‌عنوان عامل اصلی شکاف در جریان سرمایه‌گذاری‌ها به‌کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته یاد می‌شود. عوامل مؤثر بر جریان سرمایه‌گذاری‌های خارجی براساس چارچوب‌های بین‌المللی و تجربه کشورهای مختلف به۴ گروه به شرح زیر تقسیم می‌شود (UNCTAD، ۲۰۰۵):

عوامل سنتی: این عوامل براساس نظریه‌های کلاسیک دربرگیرنده عوامل جغرافیایی، منابع‌طبیعی و نیروی‌کار فراوان و ماهر است. درگذشته عامل اصلی ورود سرمایه‌گذاران خارجی به کشور میزبان به‌شرایطی چون داشتن منابع طبیعی و نیروی‌کار فراوان ارتباط دارد، اما جریان سرمایه‌گذاری‌های گسترده افرادحقیقی و حقوقی به کشورهای میزبان فاقد منابع‌طبیعی، نظریه‌های موجود در زمینه توجیه جریان سرمایه‌ها را دچار تغییر نمود و پس از تجربه موفق کشورهایی چون هند و چین عوامل دیگری در توجیه جریان سرمایه‌گذاری‌های خارجی به کشور میزبان مطرح شدند.

عوامل اقتصادی: از جمله مهم‌ترین عوامل مؤثر در جریان سرمایه‌گذاری خارجیان در نظریه‌های جدید عوامل اقتصادی هستند. این عوامل ورود جریان سرمایه‌ها به کشور میزبان را تضمین می‌کنند. مهم‌ترین این عوامل عبارتند از:

1. Foreign Direct Investment

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

– درجه باز بودن اقتصادی
– آزادسازی اقتصادی شامل حذف موانع تعرفه‌ای، خصوصی‌سازی، سیاست‌های ارزی و سیاست‌های مالیات ستانی
– اندازه بازار کشور میزبان
– عملکرد متغییرهای کلان اقتصادی از جمله تولید ناخالص داخلی (GNP)، نرخ تورم، کسری یا مازاد بودجه و بدهی‌های خارجی کشور
– شرایط ارتباطی و زیربنایی

عوامل حمایتی و تشویقی: این عوامل تضمین‌کننده مدت حضور سرمایه‌گذاران خارجی در کشور میزبان هستند. مهم‌ترین عوامل تشویقی و حمایتی عبارتند از:

– عوامل تشویق‌کننده شامل بیمه و حمایت از سرمایه‌های داخلی و خارجی
– حذف فساد و بوروکراسی اداری
– عوامل تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری
– تسهیلات رفاهی

عوامل سیاسی و امنیتی: آخرین دسته از عوامل مؤثر بر جریان سرمایه‌گذاری خارجیان براساس نظریه‌های جدید عوامل سیاسی و امنیتی هستند. مهم‌ترین این عوامل عبارتند از:

– نظام سیاسی کشور
– نوع نگرش دولت در رابطه با سرمایه‌گذاری خارجی
– قوانین و مقررات حقوقی
– سیاست‌های متمرکز بر ساختار و عملکرد بازار به‌ویژه سیاست‌های مرتبط با رقابت، ادغام و موقعیت بین‌المللی
– عوامل فرهنگی

آنچنان که از موارد مذکور آشکار است، حمایت از حقوق مالکیت فکری به عنوان بخشی از عوامل حمایتی – تشویق و عوامل سیاسی – امنیتی مؤثر بر جریان سرمایه‌گذاری خارجی به شمار می‌آید، زیرا با وجود حمایت از حقوق مالکیت فکری، سرمایه‌گذاران درکشور میزبان از لحاظ امنیت اقتصادی و سیاسی تضمین می‌شوند. همچنین حمایت از حقوق مالکیت فکری، موجب تداوم حضور سرمایه‌گذاران خارجی در کشور میزبان می‌شود.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

۲-۲. حقوق مالکیت فکری

حقوق مالکیت فکری در معنای وسیع کلمه عبارتست از حقوق ناشی از آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، ادبی و هنری. این قسم حقوق عمدتاً به موضوعاتی می‌پردازد که زاییده فکر و اندیشه انسان و مرتبط با آفرینش‌های ذهنی اوست. به عبارت دیگر، موضوع این مالکیت ذاتاً غیرقابل لمس است.

۲-۲-۱. حق ثبت اختراع[1]

ثبت اختراع امتیازی است که دولت و یا مؤسسه خاص دریک کشور به مبتکران و مخترعان برای ایجاد یک ابداع جدید که از لحاظ اقتصادی حائز اهمیت باشد اهدا می‌کند. ثبت اختراع به طورکلی تولید و یا فرآیندهایی را دربر می‌گیرد که شامل جنبه‌های تکنیکی یا عملکرد جدید باشد. در واقع، ثبت اختراع هر نوع بهره‌برداری مالی و اقتصادی از ابداع تا مدت زمان خاصی را در اختیار مبتکر داده است و حق مالکیت آن را از دیگران سلب می‌کند.

در هرکشوری ثبت اختراع جزء حقوق داخلی آن کشور محسوب می‌شود و امتیازاتی از سوی کشور مربوط در اختیار فرد مبتکر قرار می‌گیرد. درصورتی که ثبت اختراع جنبه بین‌المللی داشته باشد از حقوق بین‌المللی برخوردار شده سایر کشورها را از دخل و تصرف در ابداع ایجاد شده منع می‌کند. اثری به‌عنوان اختراع قابل ثبت است که در سطح جهانی نو و جدید باشد و در ضمن ظرفیت کاربرد صنعتی داشته باشد و در شاخه علمی مربوطه خود به صورت عام بکار برده شود.

با توجه به اهمیت و نقش حقوق مالکیت فکری در رشد اقتصادی، حمایت از حقوق ثبت اختراع به‌عنوان شکل خاصی از حقوق مالکیت فکری از اهمیت بسزایی برخوردار است. به‌طوری‌که نهادهای بین‌المللی همچون سازمان تجارت جهانی و سازمان مالکیت فکری در سال‌های اخیر توصیه‌هایی به اعضاء خود مبنی بر تقویت این عامل تعیین‌کننده کرده‌اند. امروزه یکی از عوامل مؤثر در سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی، حمایت از حقوق ثبت اختراع است که حمایت از حقوق ثبت اختراع عبارتست از حمایت از سرمایه‌گذاری‌های لازم جهت ساخت یا خلق اختراعات.

1. Patent

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

۳. بررسی پیشینه تحقیق

۳-۱. مطالعات انجام شده در خارج کشور

کندو (۱۹۹۵) در بررسی خود از ۳۰ کشور منتخب از اروپا، آسیا و آمریکای لاتین برای دوره (۱۹۸۷ – ۱۹۷۹) به‌این نتیجه رسیده که سهم جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایالات متحده به‌صورت غیرمعناداری از حقوق ثبت اختراع یا حق انحصاری مالکین فکری کشورهای میزبان تأثیر می‌پذیرد.

چانلای در مطالعه‌ای برای طی دوره ۸ ساله (۱۹۹۴- ۱۹۸۷) و برای ۳۱ کشور درحال توسعه با استفاده از مدل جاذبه تعدیل شده انجام شده نتیجه گرفت که عوامل اندازه بازار، رشد تولید ناخالص داخلی، دستمزدکاری بخش صنعت، دوردستی (که با فاصله نسبی از مرکز اقتصاد جهانی بر آورد شد)، ذخیره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و درجه بازبودن اقتصاد بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌صورت معناداری مؤثرند.

مسکاس (۱۹۹۸) با بررسی نمونه‌ای از ۴۶ کشور و با استفاده از شیوه اندازه‌گیری حقوق ثبت‌اختراع، کنترل‌های تجاری و اعطاء مجوز به این نتیجه رسید که رابطه مثبتی بین فروش ثبت شرکت‌های آمریکایی و شرکت حمایت از حقوق مالکیت معنوی و از جمله حق ثبت اختراع وجود دارد.

بانگا (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای با استفاده از اطلاعات ۱۰ کشور درحال توسعه معادله‌ای مشابه بررسی چانلای برآورد نمود. نتایج بررسی وی بیانگر آن است که اندازه بازار، هزینه نیروی‌کار، نسبت ثبت‌نام شدگان دوره متوسطه، بدهی خارجی و مصرف برق عوامل مؤثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشند و تمام ضرایب تخمینی معنادار هستند.

آسیودا (۲۰۰۲) در مطالعه‌ای با استفاده از داده‌های مقطعی ۷۱ کشور درحال توسعه (۳۲ کشور در منطقه صحرای آفریقا) برای دوره زمانی (۱۹۹۹-۱۹۷۰) وجود یا عدم وجود تفاوت بین این منطقه با دیگر کشورهای درحال توسعه در جذب سرمایه خارجی را بررسی کرد. نتایج این مطالعه نشان داد در دوره مورد بررسی متغیرهای باز بودن اقتصاد، زیرساخت‌ها و نرخ بازگشت سرمایه تأثیرات معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند.

عبدالرحمان (۲۰۰۲) در مقاله‌ای به این نتیجه رسید که عوامل تعیین‌کننده جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در عربستان، عوامل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هستند و سطح فعالیت‌های اقتصادی همراه با متغیرهای مرتبط با ساختار بازگشت سرمایه، درجه بازبودن اقتصاد و محیط اقتصادی نیز به‌عنوان عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تلقی می‌شوند. سرمایه‌گذاری داخلی اثر منفی و معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و آثار ریسک‌های سیاسی- اجتماعی اساساً معنادارند و با افزایش ریسک جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش یافته‌است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

۳-۲. مطالعات انجام شده در داخل کشور

مهدوی و برخورداری (۱۳۸۷) به بررسی رابطه حقوق مالکیت فکری و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران پرداخته‌اند که نتایج نشان از مثبت‌بودن این رابطه در دوره (۱۳۸۳- ۱۳۶۸) دارد.

نجارزاده و شقاقی شهری (۱۳۸۳) در مقاله‌ای نشان دادند که مالزی به‌دلیل رشد اقتصادی بالا، اجرای برنامه‌های آزادسازی تجاری طی سال‌های گذشته، نرخ‌های تعرفه پایین و سیاست آزادسازی ورود و خروج سرمایه بهترین وضعیت را از لحاظ جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارا بوده‌است. ایران بین ۴۳ کشور مورد مطالعه عضو سازمان کنفرانس اسلامی در مرتبه ۳۵ قرار داشته‌است.

داودی و شاهمرادی (۱۳۸۳) نیز مقاله‌ای تحت عنوان "بازشناسی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد ایران و ۴۶ کشور جهان در چارچوب یک الگوی تلفیقی" نشان دادند که توجه به زیرساخت‌های قانونی، تشویق و تقویت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، توجه به‌کارایی و بهره‌وری سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در زیرساخت‌ها و در تحقیق و توسعه، توجه به‌کارایی، بهره‌وری و سطح مهارت نیروی کار و اقداماتی در جهت افزایش ثبات سیاسی کشور می‌توانند به جذب بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران منجر شوند.

شاه‌آبادی و محمودی (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای به بررسی تعیین‌کننده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم‌خارجی ایران در دوره (۱۳۸۲-۱۳۳۸) پرداختند. نتایج ایشان حاکی است که منابع طبیعی، سرمایه‌انسانی و زیرساخت‌ها به‌صورت مستقیم و معنادار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران مؤثرند. متغیر حقوق سیاسی و متغیر موهومی انقلاب اسلامی نیز به صورت معکوس و معنادار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران تأثیر داشته‌اند. عامل باز بودن اقتصاد تأثیر مثبت اما بی‌معنا و عامل نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی نیز تأثیر منفی و بی‌معنایی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم‌خارجی ایران داشته‌اند.

٤. روش تحقیق

٤-١. آمار و متغیرهای تحقیق

دراین پژوهش برای برآورد روابط اقتصادسنجی از داده‌های سالانه سری زمانی طی دوره (۱۳۸۶ – ۱۳۵۷) استفاده می‌شود. داده‌های مربوط به متغیرها از داده‌های حساب‌های ملی، گزارشات بانک‌مرکزی و گزارش‌های آماری بانک جهانی (WDI) وانکتاد – کنفرانس جهانی تجارت و توسعه - استخراج شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

٤-١-١. معرفی متغیرهای مورد استفاده در الگو

٤-١-١-١. جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

انباشت سرمایه به عنوان یکی از پیش‌نیازهای اساسی فرایند رشد اقتصادی از منابع داخلی یا خارجی قابل‌تأمین است. منابع مالی خارجی به عنوان مکملی برای پس‌انداز داخلی علاوه بر پرکردن شکاف پس‌انداز – سرمایه‌گذاری راه‌حلی برای مقابله با شکاف منابع ارزی نیز می‌باشد. درکشورهای درحال توسعه، منابع مالی خارجی شامل کمک‌های بلاعوض کشورهای توسعه‌یافته، جریان مالی ناشی از منابع متعدد نظیر بانک‌جهانی، بانک‌های منطقه‌ای، سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم است. سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم خارجی بیشتر به وسیله بخش خصوصی و در قالب شرکت‌های چند ملیتی صورت می‌گیرد و از آن به‌عنوان جریان خصوصی سرمایه یاد می‌شود.

٤-١-١-٢. سرمایه انسانی (HC) [1]

آموزش به عنوان انعکاسی از مهارت نیروی انسانی عامل مهمی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی محسوب می‌شود. جمعیت آموزش‌دیده توانایی بسیاری برای انجام کارهای بسیار پیچیده دارد و به آسانی خود را با وظایف جدید وفق می‌دهد. همچنین، آموزش توانایی کشور را در جذب تکنولوژی جدید افزایش می‌دهد. علاوه براین، آموزش به‌عنوان یک عامل سبب تغییر ساختاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در شرکت‌های بین‌المللی از تولیدات کاربر به تولیدات تکنولوژی‌بر می‌شود. به‌عبارت دیگر، وجود نیروی‌کار آموزش‌دیده در سازمان‌های تجاری مدرن عامل مهم و مؤثر بر جریان‌سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد (ریولین، ۲۰۰۱).

دراین پژوهش سرمایه انسانی به وسیله نسبت دانشجویان به جمعیت فعال اندازه‌گیری می‌شود. شایان ذکر است به‌دلیل نبود آمار دانشجویان دانشگاهای آزاداسلامی در برخی سال‌های مورد بررسی صرفاً از آمار دانشجویان آموزشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دولتی استفاده شده است.

٤-١-١-٣. منابع طبیعی [2]

جنکیز وتوماس (۲۰۰۲) مشاهده کردند که سرمایه‌گذاران برای اطمینان بیشتر، شرکت‌های تابع خود را در خارج از کشور و در مکان‌های دارای ثبات بیشتر یا دارای عرضه غنی‌تر نهاده‌ها به‌ویژه منابع انرژی و مواد خام یا عوامل تولید مستقر می‌کنند. همچنین موریست (۲۰۰۲) نشان داد که منابع طبیعی در دسترس عامل بسیار معنادار بر میزان جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورهای درحال توسعه می‌باشد. دراین پژوهش منابع طبیعی با نسبت صادرات نفت و گاز به کل صادرات اندازه‌گیری شده است.

1. Human Capital
2. Natural Resource

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

٤-١-١-٤. زیرساخت‌های اقتصادی (زیربناها)[1]

زیربناهای یک کشور برای محیط اقتصادی آن اهمیت اساسی دارد. زیرساخت‌های مناسب باعث حرکت اقتصاد به سمت رشد می‌شود. زیرساخت‌ها به‌طور معمول تنها به شکل فیزیکی مانند جاده‌ها، بنادر و ... نیستند؛ بلکه کارکرد مناسب نهادهای کشور را نیز شامل می‌شود. سرمایه‌گذاران خارجی اقتصادهایی را ترجیح می‌دهند که دارای شبکه توسعه‌یافته‌ای از جاده‌ها، فرودگاه‌ها، عرضه آب، عرضه انرژی، تلفن و اینترنت باشد. زیرساخت‌های ضعیف، هزینه فعالیت‌های اقتصادی را افزایش و نرخ بازده سرمایه را کاهش می‌دهد. به‌عنوان مثال، با فرض ثبات سایر شرایط هزینه‌های تولید در کشورهایی با زیرساخت‌های قوی کمتر است و انتظار می‌رود این اقتصادها سرمایه خارجی بیشتری جذب کنند (موریست، ٢٠٠٠). شاخص اندازه‌گیری زیربناها، نسبت سرمایه‌گذاری حقیقی بخش دولتی به کل تولید ناخالص داخلی حقیقی است.

٤-١-١-٥. درجه بازبودن اقتصاد[2]

بازبودن اقتصاد دو اثر متضاد دارد، نخست باعث توسعه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با جهت صادراتی می‌شود و دوم اثر منفی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با جهت اثرگذاری بر بازار داخلی دارد. باید توجه داشت که تفاوت مشخصی بین بازبودن تجارت (تجارت آزاد) و بازبودن جریان سرمایه (جریان آزاد سرمایه) وجود دارد. در تجارت آزاد از صادرات و واردات کالاها و خدمات سخن به میان می‌آید، اما جریان آزاد سرمایه به نبود کنترل بر حرکت سرمایه اشاره دارد. تجارت آزاد باعث جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با جهت صادراتی می‌شود، درحالی که موانع تجاری باعث جذب سرمایه مستقیم خارجی با رویکرد کسب سود در بازار داخلی می‌شود. دراین پژوهش از نسبت مجموع صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی برای اندازه‌گیری درجه تجارت آزاد استفاده می‌شود.

٤-١-١-٦. حق ثبت اختراع

با تصویب آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون ثبت علایم و اختراعات در تیرماه ١٣٣٧ و همزمانی آن با الحاق ایران به کنوانسیون پاریس ١٨٨٣، حقوق مالکیت صنعتی در ایران تا حد زیادی از وضعیت کپی‌رایت و حقوق مرتبط با آن متمایز شده است. دراین پژوهش از تعداد اختراعات به ثبت رسیده در سال‌های مورد بررسی استفاده شده است.

1. Infrastructure
2. Open Economy

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

٤-١-١-٧. اندازه دولت (حجم هزینه‌های دولت GD)

دراین پژوهش اندازه دولت با نسبت هزینه‌های دولت شامل پرداخت‌های عمرانی و جاری به تولید ناخالص داخلی در نظر گرفته شده است.

٤-١-١-٨. متغیر مجازی DU٨١

دوره ۱۳۷۲ و پس از آن دوره نقطه‌عطف سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران می‌باشد. پس از سال ۱۳۷۲ و با تصویب قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری –صنعتی در سال ۱۳۷۲ راهکارهای قانونی و تسهیلات و حمایت‌های حقوقی جهت پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی در کشو مهیا گردید و دراین دوره میزان جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور تغییرات قابل توجهی پیدا کرد. جریان FDI به ایران پس از تصویب قانون جدید حمایت و گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (۱۳۸۱) افزایش چشمگیری داشته است، لذا دراین پژوهش مقادیر قبل از سال ۱۳۸۱ صفر و مقادیر پس از سال ۱۳۸۱ یک در نظرگرفته شده است.

٤-٢. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

داده‌های این تحقیق به صورت سری زمانی برای سال‌های (۱۳۸۶-۱۳۵۷) است . برای برآورد پارامترها از روش همجمعی ARDL[1] استفاده شده است و از روش ریشه واحد و آزمون دیکی - فولر تعمیم‌یافته نیز برای بررسی ایستایی متغیرها استفاده می‌شود. آمار توصیفی نیز برای توصیف متغیرها مورد استفاده قرار می‌گیرد.

٥. تصریح مدل

با توجه به عوامل مؤثر بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، الگوی مورد استفاده دراین مطالعه به صورت زیر می‌باشد:

$$FDI = F(HC, NR, IN, PA, OP, GD)$$

$$FDI = \beta_0 + \beta_1 HC + \beta_2 NR + \beta_3 IN + \beta_4 PA + \beta_5 OP + \beta_6 GD + \beta_7 DU81 + \varepsilon_t \quad (1)$$

که دراین الگو FDI: نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تولید ناخالص داخلی، HC: سرمایه انسانی، NR: منابع طبیعی، IN: زیرساخت‌های اقتصادی، PA: حق ثبت اختراع، OP: درجه بازبودن اقتصاد، GD:اندازه دولت و DU٨١: متغیر مجازی برای درنظرگرفتن تصویب قانون جدید حمایت و گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۱۳۸۱.

1. Auto Regressive Distributed Lag Method

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

٦. بحث و استنتاج

٦-١. نتایج آزمون‌های ایستایی

در ابتدای این بخش به بررسی مانایی متغیرهای موجود در مدل می‌پردازیم، زیرا مانایی یا نامانایی یک سری می‌تواند تأثیر جدی بر رفتار و خواص آن داشته باشد. به‌عنوان مثال، وقتی یک شوک به یک سری باثبات (مانا) وارد می‌شود، آثار آن بر متغیر مورد نظر میرا هستند و به‌تدریج از بین می‌رود یعنی اثر شوک موردنظر طی زمان t کمتر از اثر آن در زمان t-۱ می‌باشد. در مقابل، داده‌های نامانا به‌گونه‌ای هستند که دوام و ماندگاری شوک‌ها نامحدود است، به‌طوری‌که برای یک سری نامانا اثر یک شوک در زمان t کمتر از اثر آن در زمان t-۱ نخواهد بود. استفاده از داده‌های نامانا می‌توانند منجر به رگرسیون‌های کاذب شود، لذا یکی از مهم‌ترین نکاتی که درخصوص مدل‌های سری زمانی باید درنظرگرفت مانایی متغیرها می‌باشد. در اینجا برای بررسی مانایی متغیرها از آماره دیکی –فولر استفاده شده است که خلاصه نتایج در جدول زیر آمده است.

جدول ۱. نتایج آزمون ریشه واحد دیکی- فولر متغیرها (سطح متغیرها و بدون روند)

متغیر	تعریف متغیر	آماره آزمون	مقادیربحرانی مکینون	سطح معناداری (درصد)	نتیجه
FDI	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	-۱/۵۶	-۲/۹۶	۵	ناپایا
HC	سرمایه انسانی	-۳/۰۱	-۲/۹۷	۵	پایا
NR	منابع طبیعی	-۱/۳۲	-۲/۹۹	۵	ناپایا
IN	زیرساخت‌ها	-۵/۸۸	-۲/۹۶	۵	پایا
OP	درجه بازبودن اقتصاد	-۲/۲۰	-۲/۹۷	۵	ناپایا
PA	حق ثبت اختراع	-۱/۰۹	-۲/۹۶	/۵	ناپایا
GD	اندازه دولت	-۱/۰۲	-۳/۰۴	/۵	ناپایا

مأخذ: نتایج تحقیق با استفاده از نرم افزار Eviews.

با توجه به نتایج آزمون دیکی - فولر تعمیم‌یافته برای وجود ریشه واحد از جدول (۱) این نتیجه حاصل می‌گردد که متغیرهای سرمایه انسانی، زیرساخت‌های پایا و متغیرهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، منابع طبیعی و حق ثبت اختراع و درجه بازبودن اقتصاد ناپایا هستند.درنهایت، با بررسی حالت‌های تفاضلی متغیرها این نتیجه حاصل می‌شود که متغیرهای سرمایه‌انسانی و زیرساخت‌ها پایا هستند. متغیرهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، درجه بازبودن اقتصاد، منابع طبیعی و حق‌ثبت اختراع، انباشته از مرتبه یک، I(۰) و متغیر اندازه دولت حداقل انباشته از مرتبه ۲ است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

با توجه به نتیجه‌گیری فوق مشخص می‌شودکه درجه انباشتگی متغیرها متفاوت است و لذا بهترین روش برای مدل دراین حالت استفاده از روش خود توضیح‌برداری با وقفه‌های گسترده (ARDL) است، زیرا در این روش نیازی به یکسان بودن درجه انباشتگی متغیرها نیست.

٦-۲. بررسی ضرایب کوتاه‌مدت مدل با استفاده از روش ARDL

الگوی کوتاه‌مدت با استفاده از روش ARDL به‌صورت زیر برآورد شده است:

$$\begin{aligned} FDI= &-0.01 +7.64\ FDI(-1) +1.85\ FDI(-2) + 0.03HC + 0.05NR +0.02\ IN+ 0.02OP - \\ &(-5.31)\quad (8.14)\quad (7.7)\quad (2.74)\quad (3.56)\quad (2.23)\quad (-3.25) \\ &0.31\ GD + 0.0001PA +0.26DU81 \\ &(2.55)\quad (2.69)\quad (-4.28) \end{aligned} \qquad (۲)$$

$$DW=2.15 \qquad \overline{R}^2 = 0.95 \qquad F=57.72$$

ضریب متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با یک وقفه برابر ۷/۶۴ و با دو وقفه برابر۱/۸۵ می‌باشد که از لحاظ آماری در سطح ۵ درصد معناداری بوده و نشان می‌دهند این متغیر با دو وقفه اثر مثبت بر روی خود درکوتاه مدت دارد.

ضریب متغیر سرمایه انسانی از لحاظ آماری در سطح ۵ درصد معنادار است و نشان‌دهنده این است که سرمایه‌انسانی به‌صورت مستقیم و معنادار در جذب سرمایه مستقیم خارجی مؤثر می‌باشد و افزایش سرمایه انسانی درکشور باعث افزایش کارایی و بهره‌وری تولید، افزایش توانایی انجام کارهای پیچیده و همچنین در انعطاف‌پذیری نیروی‌کار در تصدی مشاغل جدید همسو با تحولات تکنولوژیکی درداخل صنعت می‌شود، لذا براین‌اساس می‌توان سرمایه انسانی را یکی از عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دانست.

ضریب متغیر منابع طبیعی از لحاظ آماری در سطح ۵ درصد مثبت و معنادار است. وجود منابع طبیعی فراوان و در دسترس، عرضه منابع انرژی و مواد خام طبیعی یا عوامل تولید یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. ضریب مثبت و معنادار این متغیر نشان از تأثیر مستقیم منابع طبیعی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است و افزایش منابع طبیعی در دسترس (نسبت کل صادرات حقیقی نفت وگاز بر کل صادرات) باعث افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خواهد شد. منابع غنی طبیعی باعث جذب سرمایه مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری در صنایع بالادستی و پایین دستی این منابع خواهد شد.

ضریب متغیر زیرساخت‌های اقتصادی نیز در سطح ۵ درصد مثبت و معنادار است. ضریب مثبت و معنادار متغیر زیرساخت‌های اقتصادی بیانگر تأثیر مستقیم این متغیر برسرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

به‌عبارت دیگر، افزایش در سرمایه‌گذاری بخش دولتی (بخش عمرانی) باعث افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خواهد شد و این امر بیانگر آن است که گسترش زیرساخت‌ها شامل بنادر، جاده‌ها و فرودگاه‌ها، زیرساخت‌های ارتباطی (پست، تلفن،اینترنت و...) و حمل و نقل باعث کاهش هزینه‌های فعالیت‌های اقتصادی بخش‌خصوصی، افزایش نرخ بازده سرمایه و در نتیجه ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاران خارجی به منظور افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور خواهد شد.

ضریب متغیر درجه بازبودن اقتصاد در سطح آماری ۵ درصد مثبت و از لحاظ آماری معنادار است. تجارت آزاد، آزاد بودن جریان سرمایه و کم بودن موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای باعث افزایش انگیزه سرمایه‌گذاران خارجی و در نتیجه افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خواهد شد.

ضریب متغیر اندازه دولت (نسبت هزینه‌های دولت به تولید ناخالص داخلی) منفی و از لحاظ آماری در سطح ۵ درصد معنادار است. بزرگ شدن اندازه دولت و افزایش میزان تصدی‌گری دولت موجب کاهش فعالیت بخش‌خصوصی می‌شود و این امر نیز باعث کاهش انگیزه سرمایه‌گذاران خارجی شده و نهایتاً منجر به کاهش میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود.

ضریب متغیر ثبت اختراع مثبت و معنادار است، اما با توجه به کوچک بودن مقدار ضریب این متغیر می‌توان گفت متغیر ثبت اختراع اثر بسیار ناچیزی بر مقدار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دوره مورد بررسی داشته است.

ضریب متغیر مجازی درنظرگرفته شده برای تصویب قانون جدید حمایت و گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۱۳۸۱ مثبت و از لحاظ آماری معنادار است و با توجه به اینکه جریان FDI به ایران، پس از تصویب قانون جدید حمایت و گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (۱۳۸۱) افزایش چشمگیری داشته است می‌توان گفت تصویب این قانون اثر مثبتی بر میزان سرمایه‌گذاری خارجی در ایران داشته است.

٦-٣. نتایج آزمون وجود رابطه همگرایی

با توجه به وجود متغیرهای ناپایا در الگوهای ARDL بکار گرفته شده لازم است برای جلوگیری از مسئله رگرسیون کاذب آزمون‌های همگرایی بر روی الگوها انجام شود. برای آزمون همگرایی در روش خود رگرسیون با وقفه‌های توزیع شونده (ARDL) دو روش وجود دارد:

- آزمون وجود رابطه بلندمدت براساس آماره t که توسط بنرجی، دولادو و مستر (۱۹۹۲) ارائه شده است.
- آزمون کرانه‌ها (Bounds Test)براساس مقادیر بحرانی آماره F که توسط پسران و شاین (۱۹۹۶) معرفی شده است.

دراین پژوهش برای آزمون وجود یا عدم وجود رابطه بلندمدت ازآماره بنرجی، دولادو و مستر (۱۹۹۲) استفاده شده است. برای انجام این آزمون باید مجموع ضرایب با وقفه متغیر وابسته از یک کسر و

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

بر انحراف معیارش تقسیم شود. کمیت آماره t مورد نیاز برای آزمون همگرایی ارائه شده توسط بنرجی، دولادو و مستر(۱۹۹۲) به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$t = \frac{\hat{\lambda}_j - 1}{S_{\hat{\lambda}_j}} = -۹/۱۹ \qquad (۳)$$

آماره محاسباتی برابر با ۹/۱۹- به دست می‌آید و به دلیل اینکه این عدد از لحاظ قدرمطلق از مقدار بحرانی جدول بنرجی، دولادو و مستر (۴/۴۶-) بیشتر است، بنابراین فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بلندمدت رد می‌شود و این امر نشان دهنده وجود رابطه بلندمدت میان متغیرها است.

٦-٤. نتایج تخمین ضرایب بلندمدت مدل برآورد شده از روش ARDL

الگوی بلندمدت تخمین زده شده به صورت زیر است:

$$FDI = -۰/۰۹۵ + ۰/۰۰۲HC + ۰/۰۰۵NR + ۰/۰۰۶IN + ۰/۰۰۰۳۱OP - ۰/۰۰۵GD + ۰/۰۰۰۱PA + ۰/۰۷۶DU۸۱ + \varepsilon_t \qquad (۴)$$

دراین معادله ضرایب به دست آمده دارای تفسیر بلندمدت هستند. ضریب متغیر سرمایه انسانی مثبت و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و تفسیر آن به‌این صورت است که اگر سرمایه انسانی یک واحد افزایش یابد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌طور متوسط در بلندمدت به میزان ۰/۰۰۲ واحد افزایش می‌یابد.

ضریب متغیر منابع طبیعی مثبت و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و تفسیر آن به این صورت است که اگر منابع طبیعی یک واحد افزایش یابد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به طور متوسط در بلندمدت به میزان ۰/۰۰۵ واحد افزایش می یابد.

ضریب متغیر زیرساخت‌های اقتصادی مثبت و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و تفسیر آن به این صورت است که اگر زیرساخت‌های اقتصادی یک واحد افزایش یابد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌طور متوسط در بلندمدت به میزان ۰/۰۰۶ واحد افزایش می یابد.

ضریب متغیر بازبودن اقتصاد مثبت و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۰ درصد معنادار است و تفسیر آن به این صورت است که اگر متغیر بازبودن اقتصاد یک واحد افزایش یابد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌طور متوسط در بلندمدت به میزان ۰/۰۰۳۱ واحد افزایش می یابد.

ضریب متغیر زیرساخت‌های اقتصادی مثبت و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و تفسیر آن به این صورت است که اگر زیرساخت‌های اقتصادی یک واحد افزایش یابد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به طور متوسط در بلندمدت به میزان ۰/۰۰۶ واحد افزایش می یابد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

ضریب متغیر اندازه دولت منفی و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و تفسیر آن به این صورت است که اگر اندازه دولت یک واحد افزایش یابد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به طور متوسط در بلندمدت به میزان ۰/۰۰۵ واحدکاهش می یابد.

ضریب متغیر ثبت اختراع مثبت و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۰ درصد معنادار است و تفسیر آن به این صورت است که اگر ثبت اختراع یک واحد افزایش یابد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به طور متوسط در بلندمدت به میزان ۰/۰۰۰۱ واحد افزایش می یابد.

٦-٥. نتایج آزمون تصحیح خطا (ECM)[1] برای مدل انتخابی با استفاده از روش ARDL

مدل تصحیح خطای مرتبط با رابطه تعادلی بلندمدت که از روش ARDL برآورد شده در جدول زیر آمده است.

جدول۲. نتایج تخمین مدل تصحیح خطا

متغیرهای مدل	عرض از مبدأ	dHC	dNR	dIN	dOP	dGD
ضریب	-۰/۰۱	۰/۰۱۴	۰/۰۵۱	۰/۰۱	۰/۰۱۵	۰/۳۱
آماره t	-۵/۳۰	۲/۷۴	۷/۵۶	۲/۲۳	۶/۲۵	۷/۲۸
متغیرهای مدل	dPA	Ddu۸۱	Ecm(-۱)			
ضریب	۰/۰۰۰۱	۰/۲۱	-۰/۴۸			
آماره t	۲/۶۹	۵/۵۴	-۳/۲۵			

مأخذ: نتایج تحقیق.

با توجه به نتایج بدست آمده از مدل تصحیح خطا مشاهده می‌شود تمام متغیرها در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار هستند. ضریب (۱-)Ecm – جمله تصحیح خطا- نشان می‌دهد در هر دوره چند درصد از عدم تعادل متغیر وابسته به سمت رابطه بلندمدت تعدیل می‌شود. مقدار ضریب جمله تصحیح خطا در این مدل برابر ۰/۴۸- است و نشان‌دهنده این است که در هر دوره (سال)، ۰/۴۸ از عدم تعادل کوتاه‌مدت برای رسیدن به تعادل بلندمدت تعدیل می‌شود.

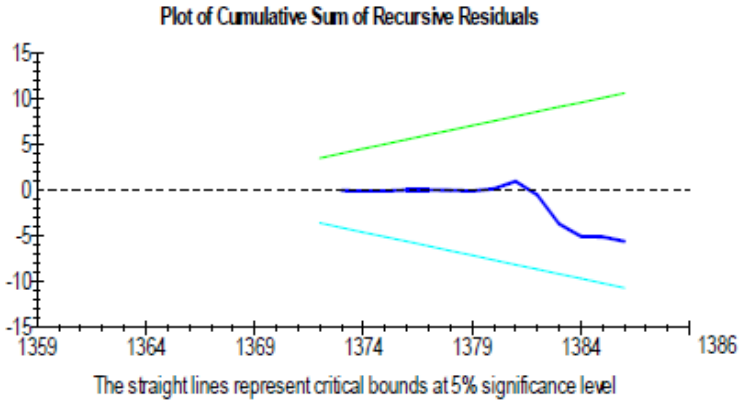
٦-٦. نتایج بررسی پایداری مدل برآورد شده

در روش خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) برای بررسی پایداری ضرایب تخمین زده شده در الگوی بلندمدت می‌توانیم از پویایی‌های الگوی کوتاه‌مدت استفاده کنیم. دراین بخش از آزمون گرافیکی CUSUM برای جملات باقیمانده‌ها الگوی کوتاه‌مدت استفاده می‌شود. این آزمون‌ها به صورت گرافیکی

1. Error Correction Model

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

ارائه می‌گردند، حال در مورد آزمون CUSUM اگر نمودار مجموع تراکمی باقیمانده‌های بازگشتی داخل ناحیه بین دو خط بحرانی در سطح ۵ درصد قرار گیرد، رابط بلندمدت پایدار خواهد بود و پایداری ضرایب برآورد شده مورد تأیید قرار می‌گیرد، اما اگر مجموع تراکمی باقیمانده‌های بازگشتی خارج از ناحیه بین دو خط بحرانی در سطح ۵ درصد قرار گیرد، رابط بلندمدت ناپایدار خواهد بود و به عبارت دیگر، پایداری رابطه بلندمدت در دوره‌های زمانی مختلف با مخاطره مواجه خواهد شد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود نمودار CUSUM در ناحیه بین دو خط بحرانی در سطح ۵ درصد قرار گرفته است. این نتیجه بیانگر این مطلب است که پایداری الگوی بلندمدت در بلندمدت قابل تأیید است.

۷. جمع‌بندی و پیشنهادات

در این مطالعه تلاش شده است تا عوامل مؤثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ازجمله نقش متغیرهایی همچون درجه بازبودن اقتصاد، سرمایه انسانی، زیرساخت‌های اقتصادی، منابع طبیعی در دسترس و نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی (اندازه دولت) بررسی شود. همچنین، با توجه به اینکه حمایت از حقوق مالکیت فکری یکی از عوامل اثرگذار در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی محسوب می‌شود، لذا دراین مطالعه سعی شده است تا اثر حق ثبت اختراع نیز به عنوان شکل خاصی از حقوق مالکیت فکری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بررسی شود. در ابتدا آزمون‌های پایایی در مورد متغیرها صورت گرفت و مشخص شد که متغیرهای موجود در مدل از درجه انباشتگی متفاوتی برخوردارند، لذا مدل تحقیق با استفاده از روش ARDL تخمین زده شد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

نتایج تخمین مدل نشان می‌دهد که متغیرهای سرمایه انسانی، منابع طبیعی، زیرساخت‌های اقتصادی، درجه بازبودن اقتصاد و ثبت اختراع اثر مثبت و معنادار بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند و متغیر اندازه دولت نیز اثر منفی و معنادار بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. همچنین، تصویب قانون جدید حمایت و گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۱۳۸۱ اثر مثبت و معناداری بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد.

همچنین، نتایج تخمین بلندمدت مدل نیز نشان می‌دهد تمام متغیرها اثر معناداری بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بلندمدت دارند و ضریب جمله تصحیح خطا نیز نشان می‌دهد در هر دوره ۰/۴۸ از عدم تعادل کوتاه‌مدت برای رسیدن به تعادل بلندمدت تعدیل می شود. در نهایت، با توجه به نتایج حاصل از مدل پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- لزوم توجه بیشتر بر تربیت نیروی متخصص و افزایش سرمایه انسانی به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
- بهبود هرچه بیشتر زیرساخت‌های اقتصادی
- کاهش تصدی‌گری دولت و تقویت هرچه بیشتر بخش خصوصی به‌منظور ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاران خارجی
- ارتباط هرچه بیشتر مراکز علمی و بنگاه‌های صنعتی به منظور حمایت از اختراعات

منابع

آموزگار، مریم (۱۳۸۲)، "کپی رایت و حقوق مرتبط در موافقت نامه‌ی راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری Trips"، *دو فصلنامه پژوهش‌های حقوقی*، شماره ۳ (بهار و تابستان ۱۳۸۲)، صص ۱۵۳-۱۵۱.

تشکینی، احمد (۱۳۸۴)، *اقتصادسنجی کاربردی به کمک Microfit*، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران، چاپ اول.

شاه آبادی، ابوالفضل و عبداله محمودی (۱۳۸۵)، " تعیین‌کننده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران"، *دو فصلنامه جستارهای اقتصادی*، بهار و تابستان، شماره ۵، صص ۱۲۶-۸۹

مهدوی، ابوالقاسم و سجاد برخورداری (۱۳۸۷)، " حقوق مالکیت فکری و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (مورد ایران) "، *مجله دانش و توسعه (علمی - پژوهشی)*، سال ۱۵، شماره ۲۴، پاییز.

نجارزاده، رضا و وحید شقاقی‌شهری (۱۳۸۳)، " رتبه‌بندی کشورهای OIC براساس عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی"، *دو فصلنامه جستارهای اقتصادی*، پاییز و زمستان، شماره ۲، صص ۱۰۸-۸۷

Abdel – Rahman, A. M. M. (2002),"The Determinants of FDI in the Kingdom of Saudi Arabi", Department of Economics, King Saudi University.

Agarwal, J. P. (1980), "Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey", Weltwirtschaftliches Archive, Vol. 116, PP. 773-793.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

Akhter, Saed H. (1993), "Foreign Direct Investment in Developing Countries: The Openness Hypothesis and Policy Implications", *The International Trade Journal*, Vol, 7, PP. 655-72.

Akinkugbe, Oluyele (2003), "Flow of FDI to Hitherto Naglected a Developing COUNTRIES", United Nations University, WIDER (World Institute for Developing Economics Research), Discussion Paper, No2003/02.

Anupam, B. & k. Srinivasan (2002), "Foreign Direct Investment IN Africa: Some Case STUDIES", IMF Working Paper, WP/02/61, Washington DC.IMF.

Asiedu, E.(2002), "On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries : Is AFRICA Different?", World Development, Vol. 30, No. 1, PP.107-119.

Billington, N. (1999), "The Location of Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis", *Applied Economics*, Vol. 31, PP.65-76.

Chunlai, C. (1997), "The Location Determinants of FDI in Developing Countries", CIES Discussion Paper Series, PP. 97-112.

Eid F. & F. Pall (2002), "Foreign Direct Investment in the Arab World: The Changing Investment Landscape", Working Paper Series, Beirut: School of Business, The American University.

Frawsen, Gari & Henrick Josefsson (2004), "FDI& Developing Countries, How To Attract Trans- National Corporation?", School of Economics and Management, LUND University, P.3.

Jenkins C. & l. Thomas (2002), "FDI in Southern Africa: Determinants, Characteristics and Implications Economic Growth and Poverty Alleviation", Working Paper, Oxford: Center for the study of African Economies, Oxford University.

Kondo, Edson K. (1995), "The Effect of Patent Protection on Foreign Direct Investment", *Journal of World Trade*, Vol. 29, No. 6, PP. 97-122.

Mahdavi, Abolgasem (2004), "An Analysis of Foreign Capital Effects on Economic Growth", *Journal of Economic Research*, Economic Faculty, University of Tehran, Fall, Vol. 66, PP.181-208.

Mansfield, Edwin W.(1995), "Intellectual Property Protection, Direct Investment and Technology Transfer: Germany, Japan, and the United States", International Finance Corporation, Discussion Paper 27, the World Bank, Washington D.C.

Maskus, Keith E. (1998), "The International Regulation of Intellectual Property", Weltwirtschaftliches Archive, Vol. 134, No. 2, PP. 186-208.

Maskus, Keith E. (2000), "Intellectual Property Rights and Foreign Direct Investment", University of Adelaide, Center for International Economic Studies, Policy Discussion Paper 22, Adelaide.

Morrisset, P. (2000), "Foreign Direct Investment to Africa: Policies also Matter", *Trans-national Corporation*, Vol. 9, No. 2, PP. 107-125.

Moosa, Imad A. (2002), "Foreign Direct Investment: Theory, Euidence and Practice", New York: Palgrave.

Ngowi H. P. (2001), "Can Africa Increase its Global Share of FDI?", *West AFRICAN Review*, Vol. 2, No. 2, PP. 1-22.

Nunnenkamp, Peter& Julius Spatz (2003), "Intellectual Property Rights and Foreign Direct Investment: the Role Industry and Host Country Characteristics", Kiel Institiute for World Economics, Working Paper1167.

OECD (2004), "The Impact of Trade Related Intellectual Property Rights on Trade and Foreign Direct Investment in Developing Countries", Working party of the Trade Committee, No. 42.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

Onyeiwu, Steve (2002), "Analysis of FDI Flows to Developing Countries :Is the MENA Region Different?", Allegheny College, Perunsylvanial16335.

Rivlin P. (2001), "Economic Policy and Performance in the Arab World", London: Lynne Renner.

Saberi Ansari, Behzad (2002),"World Intellectual Property Organization", Foreign Office, Political Studies, Tehran (in Persian).

Shi, Y. (2001), "Foreign Direct Investment In China", *Journal of world Business*, Vol. 36, No. 2, PP. 184-204.

Smarzynska, K. Beta (2002), "The Composition of Foreign Direct Investment and Protection of Intellectual Property Rights Evidence from Transition Economies", World Bank, Policy Research Working Paper, No.2786.

Tadbir Egtesad Research Institute (2003), "Challenges of Foreign Direct Investment in Iran", Tehran (in Persian).

UNCTAD, (2005), World FDI Report, Washington D. C. Annual Report Series.

Wei, Y & Liu(2001), "Foreign Direct Investment In China", Determinants and Impacts, Edward Elgar, U.K.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]